

ТМ	Г. XXX	Бр. 1	Стр. 105 - 110	Ниш	јануар - март	2006.
----	--------	-------	----------------	-----	---------------	-------

Реч са промоције  
Примљено: 17.01.2006.

Брана Марковић

### ГЛОБАЛИЗАЦИЈА – БОРБА ПРОТИВ "АМЕРИКАНИЗАЦИЈЕ" И "ВЕСТЕРНИЗАЦИЈЕ" \*

Шта је то глобализација, који су њени корени, како је настајала у дугом историјском процесу, каква је природа и смисао глобализације, који су друштвено-историјски и системски услови из којих настаје, ко су њени носиоци, куда води глобализација, какви су њени позитивни и негативни, постојећи и могући учинци, постоји ли алтернатива процесу глобализације? На ова и многа друга питања повезана за један од најважнијих сложених и противуречних процеса који карактеришу савремену епоху – глобализацију покушао је да одговори професор Зоран Видојевић у својој изванредној и подстицајној студији "Куда води глобализација".

Представљајући мноштво дефиниција глобализације и њој сродних појмова аутор глобализацију одређује као "процес и систем конфликтног повезивања света, чију садржину, облике, циљеве и учинке првенствено одређују планетаризација капитала, интереси, утицај и сила најмоћнијих корпорација и земаља, пре свега Сједињених Америчких Држава". У средишту појавних својстава глобализације су: светска моћ наднационалних корпорација, успостављање јединственог светског тржишта, "слободан" проток робе, радне снаге, капитала и информација, контрола планетарних економских и политичких токова од уских група светске управљачке елите, смањивање значаја националних држава, повећање сиромаштва неразвијених земаља, угрожавање културних идентитета... Указујући да глобализација садржи различите димензије – економску, технолошку, политичку, војну, међународноправну, културну, еколошку, информативну, спортску, итд., аутор истиче да је ипак срж глобализације интеграција капитала. Никада капитал није био моћнији него што је у садашњој епохи. Из ове моћи капитала проистичу темељи постојећих битних планетарних економских, политичких, војних, културних и других кретања, доминација највеће светске силе, "вестернизација", односно пре свега "американизација" света.

Главна и уобичајена грешка не само мњења него и дела теоријске мисли, каже аутор, је што се глобализација своди на бескрупулозност светски најутицајнијих држава и наднационалних корпорација "гладних" профи-

---

\* Слово на промоцији књиге Зорана Видојевића *Куда води глобализација?* (ИП "Филип Вишњић"/Институт друштвених наука, Београд, 2005), одржаној на Филозофском факултету, Ниш, 02. 12. 2005

та и моћи. Иако је бескрупулозност иманентна постојећој глобализацији, тиме се цела ствар пребацује искључиво на терен морала, па се она види као пука инкарнација зла, или бар огољене себичности и похлепе. У таквом виђењу глобализације изоставља се оно најважније "њена епохална објективност, надперсоналност, процес и систем светског капитализма као њен главни субјект". Глобализацијска "мељава", која дробни друштвена уређења, народе и државе, устаљени начин живота и вредности, по оном битном, није плод ћуди и пуке воље за моћ и профит. "Она је израз саморепродукујућег система планетарног капитализма, који тежи да мрви све пред собом, да све на шта наиђе или сломи или увуче у своју проширену репродукцију, независно од географског подручја, политичког уређења и културе." "Жрвањ" глобализације не меље само државе, привреде и културе народа – објеката. Он "комада и чињенице, трансформише их по унапред задатој шеми. Меље истину и претвара је у прашину." То је, можда, наглашава аутор, "најгори учинак глобализације у њеној насилничкој димензији. Гори и од непрекидног проширења сиромаштва и беде. Заједно с комадањем и млевењем истине збива се и дробљење изгледа за слободу. При томе се неостваривање слободе проглашава слободом, а поробљавање – ослобођењем."

Глобализација делује као саморепродукујући систем немилосрдног увлачења света у законитости планетарне експанзије капитала, уношења "модернитета" и милом и силом, али много више овим другим. Потпуно је вантекстуално питање да ли ко као појединац или, пак, одређено друштво, народ или држава хоће или неће да прихвати "правила игре" глобализације. Она их узима под своје хтели то они или не.

Једна од ауторових основних теза је да је "априорно одбацивање глобализације и оспоравање сваког њеног прогресивног учинка историјски ретроградно и безизгледно. Јасно се морају идентификовати поља неопходног укључивања у глобализацију, прилагођавања њеним токовима и логици развоја, и поља изгледног и неопходног отпора њеним негативним учинцима, што подразумева и сагледавање услова делотворности тог отпора." На дневном реду историје је најактуелније питање: како се прилагодити глобализацији, а при томе се не претворити у пуку функцију светске репродукције капитала и запасти у тоталну потчињеност његовој логици. За мале земље и народе главно питање је још драматичније: како опстати, како не бити "самлевен" и избећи судбину историјског отпатка у процесу глобализације.

Погрешно је мишљење, указује аутор, да се савремени свет по некој иманентној логици незадрживо усмерава ка демократији. Демократизација политичких режима само је једна од могућности и тенденција глобалних политичких кретања. Она се не збива по императивима експанзије технологије. Шта ће превагнути зависи од низа услова институционалне и културне природе, а посебно од природе главних политичких актера и стварног статуса истине у кључним информативним медијима једне земље. Аутор посебно наглашава да је криза демократије одавно захватила и технолошки развијене земље. Материјално богатство, убрзан технолошки и привредни раст нису је ублажили. Колико год се може говорити о глобализацији сужене процедуралне демократије, толико се може заступати и гледиште о глобализацији кризе демократије. Глобализација шири електоралну демократију, али је истовремено испражњава од садржаја и претвара у елитократију у служби светске репродукције капитал-моћи. Слично се збива и с другим великим

идејама саставницама оног што је чинило еманципаторске потенцијале европског духа и његовог наслеђа. "Демократија без народа", либерализам без стварне слободе, социјализам без социјалне правде – постају обележја глобализацијских процеса и преовлађујућег "духа времена".

Глобални апокалиптички капитализам, као оно што је у светском систему капитализма и различитим његовим моделима и путевима историјске трансформације сада најопасније – не може се "превазићи". Он се може ограничити и зауставити само "одговарајућом врстом и количином противсиле, али такве која произилази из настанка цивилизације која се у свим главним друштвеним, системским и вредносним тачкама суштински разликује од њега." Она би могла настајати као "синтеза оног најбољег из демократске, социјалистичке и либералне традиције, али и из религиозног наслеђа и ваневропских култура, као и из једне нове филозофске мисли, кадре да обликује идеју алтернативе владајућој цивилизацији и новог сензибилитета "света живота", односно "еманциповане осећајности". Аутор је свестан да је она данас "пре утопијски нацрт него приметак стварности. Али, без ње – свет клизи ка пропасти". У међувремену је неопходно супротстављати се злу које садржи нарастајући систем глобалног апокалиптичког капитализма и сеје га на многим тачкама планете.

Глобализација садржи две релативно одвојене, али и у одређеној мери међусобно условљене и повезане сфере. Прва је утемељена на императивима технологије и економске рационалности. То је сфера саморепродукујуће нужности која делује као објективна историјска сила, она сурова сфера за чије се дејство може употребљавати синтагма "глобализацијска мељава". Друштво које није у стању да се укључи у савремену технолошку, тачније, информатичку револуцију, у економско повезивање у свету, остварујући притом своје виталне интересе – осуђено је на неку врсту историјског одмирања. Друга сфера процеса глобализације састоји се у извесном простору слободе, каузалитета утемељеног на делању, вољи, социјалним и политичким борбама, културним идентитетима. Прва сфера одређена је првенствено силом капитала, из које проистичу и други облици силе, од војне и политичке до силе прављења пожељне свести, наметања једне слике света као универзално важеће. Друга потенцијално садржи актере трагања за алтернативом сада постојећој глобализацији као првенствено "вестернизацији". Али, све дотле док се евентуална алтернатива не утемељи и у оној првој сфери, у технологији и економији – остаће без значајног дела неопходних ослонаца.

Стратегија друштвеног развоја у ери глобализације мора да се састоји из комбинације прилагођавања магистралним трендовима технолошког, економског и демократског преображаја, чувања државног суверенитета (оног што је језгро тог суверенитета – да се власт у сопственој земљи не врши по диктату страних држава), неговања оног што је највредније у властитом националном идентитету, уз истовремену отвореност према општељудским вредностима и цивилизацијским прожимањима, као и отпора сваком облику културног поробљавања.

Као што нема места глобализацијској еуфорији, исто тако је непримерен и панични страх од глобализације. Али има места страху, каже аутор, од оне компоненте глобализације која је у знаку отвореног и скривеног насиља и настојања да се друге цивилизације трајно потчине, иначе доминантној западној цивилизацији. Будући развој на рационалним основама није

могућ насупрот "западном ветру" и мимо прогресивне линије развоја западних друштава, али, он није могућ ни као пуко подражавање тих друштава, као нова сателитизација, сада у односу на Запад, нити је могућ унутар модела неолибералног капитализма који доводи до "економског Чернобила", али и оних социјалних.

Систем бруталног, мафиозно-номенклатурног капитализма, с њему својственом плачкашком приватизацијом, који се "рађа" на тлу бившег реалног социјализма, не може се кориговати тако да би био подношљив за већину друштва и да би давао ваљане резултате развоја. Он се мора одбацити, каже аутор. Разуме се његови главни добитници неће добровољно "абдицирати". Напротив, свим средствима ће бранити оно што су освојили. Тај систем се може одбацити и организованим и спонтаним, али увек осмишљеним делањем већине друштва, не само губитника, него и свих који виде да настаје нови историјски хорсокак. Синдикати, политичке партије које изражавају виталне интересе "света рада", мрежа покрета унутар цивилног друштва, научне, стручне и културне елите и асоцијације, незапослени, млади, и сличне категорије – могу бити субјекти тог неопходног историјског заокрета који се не задржава на одбацивању бруталног капитализма, ма колико оно било неопходно, него уједно гради успешну алтернативу постојећем стању.

Расправа о социјализму данас, након мноштва његових пораза, промашаја и повлачења, није само актуелна као још једна, али сада "потпунија" ретроспектива "чудесне" 1989. и њених последица у последњих деценију и по, каже аутор. Она је у овом историјском тренутку преко потребна зато што је у њеном средишту не само питање судбине леве културе, него и онај смер развоја нововековне Европе који сеже до тековина просветитељства и рационализма, те тиме и оних цивилизацијских засада без којих модерно друштво клизи ка новом "помрачењу ума". А то се већ збива у неким сегментима савремених економских и политичких кретања, као и "духа времена", који је у знаку ултраконзервативне рестаурације, поготово у "црним зонама" транзиције постреалсоцијалистичког простора. Проблем друштвене и демократске синтезе добија драматичну конотацију: зар је та синтеза уопште могућа на темељима разореног друштва, цивилизацијског падања и владајућег неолиберализма, поставља питање аутор.

"Залеђивање света" у једној сада неолибералној слици, прима се као посве природно, чак и у програмским декларацијама и практичним потезима многих политичких партија које себе разумеју као лево усмерене, а заправо су средства успостављања бруталног капитализма. Оно се узима као свршена ствар, чак као "расцветавање" света постреалсоцијализма, а да се притом не види да се, претежно, једна врста историјских окова замењује њиховом другом врстом, само на различитим друштвеним равнима.

Аутор указује да традиционална европска левица још нема нове, историјски релевантне одговоре на изазове глобалног капитализма. Није ту толико реч о организационим недостацима колико о недостатку идеја које би осмислиле и иновирале политичку делатност. Партије леве оријентације, синдикати, интелектуални "кругови" левичарског усмерења, мање-више су немоћни да понуде програм "социјализма двадесет првог века" који би био на нивоу епохе. Већином се залажу за ублажавање и поправке неолибералне стратегије привредног и општедруштвеног развоја чија је основа свеобухва-

тна приватизација и "дерегулација". У крајњој линији, тврди аутор, они су такође актери реализације те стратегије. На другом полу су оне партије које су још заробљеници реалсоцијалистичке прошлости. Надилажење та два типа прошлости тек предстоји.

Најподстицајнији делови ове надахнуте студије су они у којима аутор прво, настоји да укаже на предуслове за превазилажење постојећег стања, и друго, да понуди одговарајућу алтернативу.

Излаз из новог историјског беспућа условљен је, каже аутор, променом у односима светских сила, заправо, њиховом равнотежом, дубљом кризом планетарног система капитализма и глобализације као његове форме, кризом из које се, уз друге могућности (укључујући и веома деструктивне) у дугорочној перспективи могу рађати историјски актери кадри да светске процесе преусмеравају ка бољој будућности.

Кључне услове за надилажење глобализације, као превасходно "американизације" и "вестернизације" уопште, професор Видојевић види у следећем:

1. да се у најразвијенијим земљама Европе, или бар у некој од њих, искристалишу алтернативни модели друштвеног уређења, који су привредно ефикасни, технолошки модерни, социјално широко прихватљиви и дугорочно одрживи;

2. да се у некој од великих незападних земаља (пре свега у Кини) које су убрзано развијају, оформи систем који је социјално праведнији и довољно конкурентан Западу да га тенденцијски оставља иза себе;

3. да настану такви сукоби интереса између Сједињених Америчких Држава и и Европске уније, који доводе до битног слабљења, а затим и до укидања НАТО-а, као војнополитичке организације која све више поприма агресивна и експанзионистичка обележја;

4. да се на планетарној равни успостави ефикасан систем одбране од тираније, агресије и тероризма, који је уједно способан да ствара и трајно одржава равнотежу светских сила, и суштински је повезан с глобалном "космополитском демократијом";

5. да у САД и још неким најразвијенијим земљама дође до великих економских, еколошких и социјалних поремећаја који би приморали систем необузданог профита на повлачење, а целокупно друштво на тражење друкчијих начина производње;

6. ако у ратовима за одржавање насилне хегемоније у свету... САД и друге високоразвијене земље Запада наиђу на ефикасан отпор и доживе за њих неподношљиве губитке у људству и материјалним средствима;

7. ако у самим Сједињеним Државама настану битне промене, када је реч о типу управљачких елита и у глобалној спољнополитичкој стратегији, промене чији би резултат био одустајање од тежње за светском владавином (што је сада и у непосредној будућности мало вероватно).

Иако се са аналитичког становишта ови услови могу прихватити "као пожељни", чини се да се опаска наведена у загради код седмог услова, може односити на већину, ако не и на свих седам постављених услова. Таква визија промена у свету је тешко остварљива, она је више "wishful thinking" него реална могућност и у даљој перспективи.

Последње странице своје студије Зоран Видојевић је посветио настојању да осмисли један алтернативни пројекат надилажења глобализације и

одбацивања постојећег бруталног капитализма. Историјски виши облик друштва овога столећа, који би могао да обезбеди релативно јединство ефикасне привреде, социјалне праведности, равноправности и слободе појединаца и колективитета, као и новог квалитета живота, интегрисати у себе највреднија цивилизацијска достигнућа уопште, и засновати алтернативну глобализацију јесте облик чију основу сачињавају "три водеће прогресивне идеје модерног доба и најзначајније тековине с којима су те идеје повезане: демократија, либерализам и социјализам (нерепресивни)". Централна вредност демократије јесте равноправност, либерализма слобода, и социјализма друштвена праведност. По аутору такав друштвени облик као историјски пројекат јесте заправо пројекат иновативног социјализма. Сви елементи који евентуално могу творити такав иновативни социјализам дигиталне ере на подлози високо развијене технологије и принципа "делати, мислити и осећати другачије", морали би, према аутору, сами доживети дубоку трансформацију да би могли градити нову целину. Тако је неопходно да се демократија усмерава ка својој непосредној форми на основама информатичке револуције и уверења грађана да стварно учествују у доношењу важних политичких одлука; либерализам ка економских претпоставкама слободе и проширењу људских права на подручје рада и социјалне заштите; а социјализам као вредносни систем и политичка пракса – ка много већој и квалитетнијој правди која се односи не само на "домаћа" друштва него постаје и ефективна светско-историјска свест и пракса.

Социјализам двадесет првог века мора ући у процес глобализације, а глобализација, али схваћена и остваривана у смислу обједињавања света на темељу информатичке револуције, прожимања култура и успостављања планетарног демократског поретка – мора бити саставница процеса социјализма, да би он био доиста светско-историјски релевантна алтернатива капиталистичком универзуму.

Високоразвијена технологија, трансформација економије профите у економију целовитих људских потреба, солидарност и квалитет живота, социјална праведност, демократски поредак који се шири до планетарне политичке равни, моралне вредности у чијем су средишту слобода, аутономија и достојанство сваког људског бића – чине, у својој суштинској повезаности, пројекат евентуалног "доброг друштва будућности", као и боље алтернативе садашњој глобализацији. Хоће ли се глобализација, што значи и цео свет, кретати у том правцу, или, пак, неком другачијем или супротном, нико са сигурношћу не може знати. Данас је све то увелико удаљени циљ, тачније, визија супротна много јачим процесима потчињавања и насиља у свету. Али без таквих визија, ако иза њих стоје бар неки ослонци у стварности и делање на њиховом остварењу – ништа се није померало напред у историји, закључује аутор.